

LiBeRtE
yayınları

Uslu, Cennet (editör), *Liberalizm El Kitabı*, Ankara: Liberte Yayınları, 2. Baskı, Mart 2017.

LİBERALİZM EL KİTABI

Editör: Cennet Uslu

LiBeRtE

Liberalizm El Kitabı

Lenet Uslu (Editör)

ISBN 13: 978-605-9823-08-1

Liberte Yayınları® / 200

2. Baskı: Mart 2017, 1. Baskı: Eylül 2013 (Kadim Yayınları)

© 2017, Liberte Yayınları®

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında, kanuni takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Genel Yayın Editörü: **Hasan Yücel Başdemir**

Yayına Hazırlayan: **Emre Turku**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayıngrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Cennet Uslu

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde, yüksek lisans eğitimini Kırıkkale Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Anabilim Dalı'nda, doktora eğitimini Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda ve post-doktora eğitimini Buckingham Üniversitesi'nde aldı. Yüksek lisansta milliyetçilik, doktora da doğal hukuk ve doğal haklar ve post-doktorada David Hume üzerine çalıştı. Akademik ilgisini genelde siyaset teorisi özelde liberal teori ve insan hakları teorisi üzerine yoğunlaştırmıştır. İnsan hakları, adalet, sınırlı devlet, tarafsızlık ilkesi, tolerans, çoğulculuk ve çeşitlilik gibi konular üzerine çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler Projesi'nde asistanlık, Liberal Düşünce Dergisi'nde editör yardımcılığı, The Leadership Institute'de stajyerlik, Avrupa Komisyonu Projesi'nde asistanlık yaptı. Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde önce araştırma görevlisi ardından yardımcı doçent olarak çalıştı. Halen Kırıkkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde doçent olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Giriş / <i>Cennet Uslu</i>	9
Liberalizm / <i>Friedrich August von Hayek</i>	19
Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihî ve Felsefî Temelleri / <i>Mustafa Erdoğan</i>	63
Liberalizm / <i>Alan Ryan</i>	101
Klasik Liberalizm ve Liberteryenizm: Özgürlük Geleneği / <i>Eric Mack ve Gerald F. Gaus</i>	141
Liberalizmin Kuramsal Temelleri / <i>Jeremy Waldron</i>	187
İki Liberalizm Anlayışı / <i>Loren E. Lomasky</i>	223
Liberteryenizm / <i>Jan Narveson</i>	267
Yeni Liberalizm / <i>Norman P. Barry</i>	301

Modern Liberteryenizmin Ahlâkî Temelleri / Randy E. Barnett	351
Siyasî ve Kapsamlı Liberalizm / Jeremy Waldron	377
Siyasî Liberalizm / Charles Larmore	409
Liberalizmi Savunmak / William Galston	441
Liberal Takımadaları / Chandran Kukathas	469

Giriş

Cennet Uslu

MALÛM LIBERALİZM HEM ENTELEKTÜEL-AKADEMİK dünyada hem politik pratikte gözardı edildiği, cazibesini yitirdiği ve hatta küfrün ve aşâğılamanın nesnesi haline geldiği uzunca bir sürenin ardından yeniden parlak bir dönem yaşıyor. Dünyada 70’lerde entelektüel-akademik sahada ve 80’lerde ise politik pratik sahada liberalizm daha görünür hâle geldi ve nihayet 1989’da Doğu Bloku’nun çöküşüyle alternatifleri karşısında önemli bir avantaj elde etti. Bu popülerite artışı liberalizm üzerine yapılan tezler, araştırmalar, tartışmalar ve yayınların sayısında ciddi bir artışı beraberinde getirdi. Türkiye’de de henüz yeterli düzeyde olmamakla birlikte geçmişle kıyaslandığında liberalizm üzerine çıkan yayınların sayısında artış ve bir çeşitlenme olduğu söylenebilir.

Bu çeşitlenme ve sayısal artışa rağmen, hem doğrudan liberalizm üzerine hem de liberalizmi genel hatlarıyla tanıtan ve anlatan yayınlarda ciddi bir eksiklik var. Elinizdeki derleme kitap bu eksikliği kısmen de olsa gidermek amacıyla hazırlandı. Bu çalışmanın liberalizmin tarihî ve fikrî kökenlerinin, felsefî ve teorik temellerinin, savunduğu temel değer ve ilkelerinin, farklı versiyonlarının, bu versiyonlar arasındaki ortaklık ve ayrışmaların ve nihayet liberalizm içinde yürütülen temel tartışmaların genel hat-

larıyla ve derli toplu bir şekilde bulunabileceği bir kaynak olması amaçlanmıştır. Açık olmak gerekirse bu haliyle yüklenen amacı sırtlamakta zorlanacağı düşünülebilir, ne var ki bu ilk basım daha uzun soluklu bir çalışmanın ilk veya temel aşması olarak görülmemelidir. Öyle ki, bu derlemenin yeni basımların yapılacağından ve her yeni basımda biraz daha zenginleştirilip geliştirileceğinden neredeyse eminim, zira önemli bir ihtiyaca cevap verecektir.

Liberalizm üzerine ve liberalizm hakkındaki makalelerin bir seçkisi olarak oluşturulmuş bu kitaptaki makaleler dört grupta toplanabilir. İlk gruptaki yazılar liberalizmin birden fazla yönünü ele alan, liberalizm hakkında genel ve derli toplu bir tanıtım ve perspektif sunan üç makaleden oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan “Liberalizm” makalesinde Hayek, işe iki farklı liberalizm tipini, aslında iki ayrı geleneği, ayırt edip tanımlamakla başlıyor. Bunları Britanya’da gelişen evrimsel liberalizm ve Kıta Avrupası’nda görülen kurucu liberalizm olarak belirttikten sonra iki geleneği de liberalizm terimi ile ifade etmenin yanıltıcı olacağından yakınıyor. Bununla birlikte liberalizmin tarihi kökleri, tarihsel seyri ve gelişimini geniş bir perspektiften ele alarak İlk Çağlardan alıp günümüze kadar getirdiği “Tarihsel” kısmında her iki geleneğe de yer veriyor. Lakin iş liberalizmin temel ilke, kurum ve kavramlarını ele aldığı “Sistematik” kısmına gelince, Hayek “sadece ilki belirli bir politik doktrin geliştirdiğinden” diyerek ilkinin referans alıyor.

Tanıttığı gruptaki yazılarının ikincisi “Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temeller” başlıklı Erdoğan’a ait olan makale. Erdoğan bu makalenin ilk versiyonunu Türkiye’de liberalizm kelimesinin bile yeni yeni duyulmaya başladığı 1990 yılında yazdı ve belirttiğine göre sonradan geliştirerek yeniden yazdığı makalenin başlığına “yeniden” ibaresini bu duruma atfen koydu. Erdoğan’ın yazısının tarihsel köklerin, temel fikirlerin ve son olarak da farklı versiyonların ele alındığı üç ana bölümden oluştuğu söylenebilir.

lır. Erdoğan liberalizmin tarihsel köklerini Locke, Hume ve Kant üzerinden üç gelenek ile takip ediyor, temel fikirleri “bireycilik”, “hoşgörü”, “özerklik”, “çoğulculuk ve tarafsızlık”, “öz-sahiplik” üzerinden açıklıyor ve son olarak siyasî-kapsayıcı ve klasik-modern liberalizmler üzerine kısa bir değerlendirme ile makalesini bitiriyor.

Bu gruptaki son yazı Alan Ryan’ın “Liberalizm” başlıklı makalesi. Ryan liberalizmi tanımlamanın güçlüğü ve bunun sebeplerini tartıştıktan sonra, sözkonusu güçlüğü tek bir liberalizm yerine çeşitli liberalizmlerden bahsederek aşıyor. Liberal gelenek içindeki en önemli ayrımlardan biri olan klasik ve modern liberalizmleri birbirleri ile önemli noktalarda çatışan ve ciddi farklılıklara sahip türler olarak ele alıyor, ardından ilk ayrımla kıyaslandığında aralarındaki farkların çok daha belirsizleştiği liberteryenizm ve liberalizm ayrımını ele alıyor. Ryan bu ayrımları yaptıktan sonra liberalizmi antipatileri ve düsturları üzerinden giderek tarif etmeye girişiyor ve nihâyet liberalizmin başarısı üzerine kısa bir değerlendirme yapıyor.

İkinci grubu liberalizmin teorik temellerine yoğunlaşan iki kapsamlı makale oluşturuyor. Bunlardan ilki Eric Mack ve Gerald F. Gaus’un ortak çalışması olan “Klasik Liberalizm ve Liberteryenizm: Özgürlük Geleneği” başlıklı makale. Yazarlar liberal geleneğin felsefî ve siyasî röntgenini çekmeye Alasdair MacIntyre’in bir fikrî geleneğe dair yaptığı şu tanım ile başlıyorlar:

Zaman içinde belli temel anlaşmaların iki tür çatışma bağlamında tekrar tekrar tanımlandığı genişlemiş bir argümandır. Birinci çatışma, temel anlaşmaların tamamını veya bir kısmını reddeden, geleneğin dışında yer alan muhalif ve hasımlarla olmalıdır. İkinci çatışma geleneğin içindeki yorum tartışmalarıyla ilgilidir. Bu yorum tartışmaları sayesinde temel anlaşmaların anlam ve rasyonalitesi açıklığa kavuşur ve bu sayede bir gelenek oluşur.

Yazarlar bu tanımın rehberliğinde, “özgürlük geleneği” adını verdikleri klasik liberalizm ve liberteryenizmi önce diğer geleneklerden ayırt edecek ve geleneğin dışında olanlardan farkını gösterecek aynı zamanda da geleneğe dâhil olanları çerçeveleyecek teorik benzerlikleri “Doktrinel Birlik” başlığı altında ele alıyorlar. Yazarlar özgürlük geleneğinin birleştirici doktrinel unsurlarını oniki madde ile formüle ediyorlar. Bunun ardından özgürlük geleneğinin içindeki tartışmaları “Piyasa Anarşizmi”, “Minimal Devlet”, “Vergilendiren Minimal Devlet” ve “Küçük Devlet” olarak belirledikleri dört politik pozisyon üzerinden aktarıyorlar. Son olarak eşitlikçi argümanlar üzerinden ilerleyen “Sol-Liberteryenizm” adını verdikleri akımı irdeleyerek yazıyı tamamlıyorlar.

Teorik temeller grubunun ikinci yazısı Jeremy Waldron’un “Liberalizmin Kuramsal Temelleri” başlığını taşıyor. Waldron liberalizmin bütün biçimlerini temsil edecek ve onu sosyalizmin ve muhafazakârlığın bütün biçimlerinden ayırt edecek net bir önermeler dizisinin bulunmadığını söyleyerek liberalizmin tekil bir yapısının bulunmadığına işaret ediyor. Liberalizmi oldukça geniş bir yelpazeden ele alan Waldron, makale boyunca bir yandan liberalizmin diğer ideolojilerle temas noktaları ve karşıtlıklarını sergilerken, öte yandan liberalizm içi tartışmaları özgürlük, siyasî meşruiyet ve sosyal sözleşme gibi temel konular üzerinden irdeliyor. Bu irdeleme ve tartışmalar ile Waldron liberalizmin temel teorik perspektifini siyasî eylemi ahlâki olarak meşru hale getirmeye yönelik bir perspektif ve liberalizmin temel ilkesini toplumsal ve siyasal bir düzeni içinde yaşamak zorunda olanların rızasına dayandığı takdirde meşru gören bir ilke olarak ortaya koyuyor. Waldron’un liberalleri diğerlerinden ayırt eden özgürlük anlayışını ifade eden kapanış cümleleri hayli şairane:

Özgürlüğün şuanki olasılığı ve olanağına, yani aşına olduğumuz toplumsal âlemdeki bizim gibi insanların birey-

sel özgürlüğüne -belirsizce, kesin olmayan ve kuşkulu bir biçimde- bağlı kalanlar yalnızca liberallerdir. Ne geleneğin mistik mirasıyla doldurulmuş ne de tarihsel olarak belirlenmiş bir zamanda herkesin ulaşacağı özgürlük vaadiyle kurtulmuş olmayan, liberal birey, kendi özerkliğinin, kendi aklının ve kendi eylemliliğinin mevcut yeteneklerine saygı talebinde bulunarak, toplumsal düzeniyle şu an karşı karşıya gelmektedir.

Üçüncü gruptaki yazılar liberalizmin iki ekolünden biri ve aynı zamanda liberalizmin ana sütunu olan klasik liberalizm/liberteryenizm üzerine daha derinlemesine bakmamıza ve daha içerden yürütülen tartışmalara tanıklık etmemize imkân verecek dört yazıdan oluşuyor. Bunlardan ilki daha önce Liberal Düşünce dergisinin en seçkin sayılarından biri olan “Özgür Toplumun Felsefesi” dosya başlıklı Kış-Bahar 2007 sayısında yayınlanan Loren Lomasky’nin “İki Liberalizm Anlayışı” başlıklı makalesi. Bu makale liberal gelenek içindeki klasik liberalizm/liberteryenizm ile modern/ eşitlikçi/ sosyal/ refah liberalizmi arasındaki ayrımın adeta röntgenini çeken ve ikisi arasındaki farkı ve esas ayrışma noktasını net bir biçimde resmeden bir çalışma. Lomasky bu iki yaklaşımın farklı felsefi temellerini yaptığı “özgürlük hakları” ve “refah hakları” ayrımı üzerinden göstererek, ikincisinin ilkinin aksine temel haklar olarak neden savunulamayacağını izah ediyor.

Bu gruptaki ikinci yazı olan Jan Narveson’un “Liberteryenizm” makalesi ile Lomasky’nin daha ılımlı klasik liberal perspektifinden çıkıp geleneğin daha sert olan liberteryen kanadına geçiş yapıyoruz. Narveson liberteryenizmi bütün insanların tek ve genel bir özgürlük ilkesine sahip olduğunu savunan ve savunma amacı hariç genel bir saldırı yaşağını temel ilke olarak kabul eden bir görüş olarak tanımlıyor. Oldukça sade ve net görünen bu tanımın sırrı belki de Narveson’un ifadesiyle özgürlük ilkesinin pek çok kişi tarafından çoğu zaman uygulanan ortalama ahlâkın nüvesi ile

gayet iyi şekilde örtüşmesi. Narveson makalesi boyunca liberter-yenizmin bu temel ilkesinden yola çıkarak bu ilkenin sosyal-siyasal alanlara uzanımı ve uygulanması üzerine çeşitli veçhelerden tartışma yürüterek ilerliyor ve liberteryenizmin hem görünümü ve hem de felsefesini netleştiriyor.

Bu gruptaki diğer iki yazı birbiriyle ilginç ve hoş bir uyuma sahip. İlk yazı 2008'deki ölümüne kadar Türkiye'ye oldukça aşina ve ona karşı ilgili olan Norman Barry'e ait olan "Yeni Liberalizm" makalesidir. Bu makalesinde Barry "yeni liberalizmi" veya "liberteryenizmi" kendi aralarında benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da olan bir gelenek olarak değerlendiriyor. Yekpare olmayan bu geleneği öncelikli olarak felsefi temel kriterine göre sonuçsalcı ve hak temelli olmak bakımından iki ana gruba ayırarak işe başlıyor. Sonuçsalcıları Milton Friedman ve takipçileriyle ilişkili *Chicago Okulu*, Carl Menger, Mises ve Hayek ile ilişkili *Avusturya Okulu* ve Buchanan ve Tullock ile ilişkili *Virginia Okulu* olmak üzere üç versiyon halinde ele alarak bu okulların fikrî ve felsefi önerme ve argümanlarını analiz ediyor. Hak temelli yaklaşımları ise Ayn Rand, Robert Nozick ve Murray Rothbard olmak üzere üç farklı teori ile ele alıp eleştirel bir takım çözümler getiriyor. Barry'nin bu yazısı başka pek çok şey yanında geleneğin kendi içindeki çeşitlilik ve zenginliği sergilemesi açısından da önemli bir çalışma.

Diğer yazı Randy Barnett'in "Modern Liberteryenizmin Ahlâki Temelleri" başlıklı makalesi. Barnett de Barry gibi liberteryen geleneği sonuçsalcı ve hak temelli yaklaşımlar olarak ayırıp ele alıyor. Ancak Barry'nin aksine geleneğin iç çeşitliliği ve ayrılıkları üzerine yoğunlaşmak yerine, onları birleştiren veya birleştirecek olan kesişme noktalarının izini sürüyor. Barnett liberteryenizmin haklara mı yoksa sonuçlara mı dayandırılması gerektiği tartışmasından geleneğin sıyrılması gerektiğini, çünkü böyle bir tercih yapmalarının gerekli olmadığını ileri sürüyor. Her iki yön-

temin büsbütün farklı yollardan aynı sonuçlara ulaştığını, dolayısıyla liberteryen geleneğin felsefi temeli olarak hak eksensli ve sonuçsalci yaklaşımların bağdaştırıldığı yeni bir formülasyonun mümkün olduğunu ileri sürüyor. Makalesinde önerdiği bu yeni formülasyonun genel bir taslağını vermeye girişiyor.

Son grupta toplanan yazılar çağdaş siyaset teorisi literatüründe son dönemde çokça yazılıp çizilen çeşitlilik meselesi ile ilişkilili. Bu gruptaki yazılar toplumların çeşitliliği durumuna en makul cevap olarak görülen liberal tarafsızlık ilkesinin “tarafsızlığının” sorgulanması üzerinden yürütülen tartışmalara yer veren makalelerden oluşuyor. Liberal bir devletin tarafsızlığının nasıl haklaştırılacağı ve dolayısıyla bu tarafsızlığın nereye kadar uzanacağı ile ilgili soruların tartışıldığını bu makaleler akademik liberal gündem hakkında fikir vermek suretiyle oldukça ufuk açıcı olacaktır.

Bu gruptaki ilk makale liberalizm içinde yapılan daha yakın dönem bir ayrımı kendine başlık olarak seçen Jeremy Waldron’un “Siyasi ve Kapsamlı Liberalizm” makalesi. Waldron’a göre “siyasi” ve “kapsamlı” liberalizmler arasındaki ayrım çoğulcu bir toplumdaki liberal ilkelerin temellendirilmesiyle ilgili bir meseleden kaynaklanmaktadır. Waldron’a göre bu mesele bizleri bir dilemma ile karşıkarşıya getirir:

Liberal bir hoşgörü teorisi, hoşgörü hakkında neyin önemli olduğunu, neden önemli olduğunu ve karşıt tarafı işaret ediyor görünen değerlerin ve ideallerin nasıl çürütülebileceğini söylemeye çalışmalıdır. Bu iş, herkes için kabul edilebilir bir usulle ve toplumdaki bazı felsefe ve bazı inançların taraftarlarını uzaklaştırmadan yapılabilir mi?

Yani hem belli bir temelden hareketle devletin tarafsızlığını gerekçelendirmek hem de bu gerekçelendirmenin toplumdaki bütün çeşitliliklerin kabul edebileceği ve hepsi bakımından tarafsız kalan bir niteliğe sahip olmasını sağlamak. Waldron makalesinde

siyasî ve kapsamlı liberalizme dâhil edilebilecek farklı teoriler üzerinden bu meseleleri tartışıyor. Tartışmasını ağırlıklı olarak Rawls'ın "kapsamlı"dan "siyasî" olana yönelmiş olarak görülen teorik serüveni üzerinden yürütüyor.

Bu gruptaki ikinci yazı Charles Larmore'un "Siyasî Liberalizm" başlıklı makalesi. Larmore bu makalesinde liberalizmin iki temel probleme kafa yorduğunu belirterek işe başlıyor. İlki devlete bir takım ahlâkî sınırlar getirilmesi meselesi iken, ikincisi ise makul insanların iyi hayatın doğası hakkında anlaşmazlığa düşme eğiliminde olmaları gerçeğidir. Larmore çeşitlilik meselesine en uygun cevap olarak görülen tarafsızlık ilkesinin nasıl haklılaştırılacağına önemli olduğunu ve bu haklılaştırmanın Mill veya Kant'ta olduğu gibi iyi hayatın doğası hakkındaki kapsamlı bir teoriye dayanması halinde tarafsız olma özelliği taşıyamayacağını düşünüyor. Ancak, Larmore'a göre tarafsızlık ilkesini herhangi bir ahlâkî zemine oturtmak yerine konsensus veya benzeri bir "siyasî" temele oturmaya çalışmak liberalizmin ilk meselesi olan devletin ahlâkî olarak sınırlandırılması imkânını ortadan kaldıracaktır. O halde siyasî liberalizm iyi hayat hakkında kapsamlı bir teoriye dayanmayan, bununla birlikte minimal bir ahlâk anlayışına dayanarak hem devletin sınırlarını çizebilecek hem de farklı iyi hayat anlayışlarına sahip insanlara arasında tarafsız kalabilecektir. Larmore bu minimal ahlâkın rasyonel diyalog ve eşit saygı ilkeleri üzerine nasıl inşa edilebileceğini yazısı boyunca açıklamaya girişiyor.

Bu gruptaki üçüncü yazı William Galston'un "Liberalizmi Savunmak" başlıklı makalesi. Galston liberal devletin "siyasî" liberalizm ile temellendirme girişimlerine yönelik eleştirel bir perspektif sunuyor bu yazısında. Galston liberal devletin "formel" ve "özcü" olmak üzere iki tür haklılaştırma stratejisi bulunduğunu belirtiyor. Bu ayrım genel olarak "siyasî" ve "kapsamlı" liberalizm ayrımına uygun düşmektedir. Galston'a göre liberal teorisyenlerin birey için iyi

olanın ne olduğuna dair bir görüşe yani iyi hayata dair kapsamlı/özcü bir teoriye dayanmaksızın liberal devleti meşrulaştırmaya girişmeleri liberalizmi muhaliflerine karşı savunmasız bırakmaktadır. Çünkü Galston'a göre liberal devletin "formel" meşrulaştırımı hem mümkün değil, hem de başarısızdır. Bunu tarafsızlık üzerinden iki soru ile göstermeye çalışıyor: Tarafsızlık niçin arzu edilir? Tarafsızlık liberal devlete nasıl bir meşruiyet sağlar?" Bu sorulara formel (siyasî liberalizm) haklılaştırmaya girişenlerin verdikleri cevaplar üzerinden giderek siyasî liberalizmdeki problemleri gördüğü noktaları işaret ediyor. Galston makalesinde iyi hayat hakkındaki skeptisizmi reddederek liberal devletin özcü (kapsamlı liberalizm) haklılaştırmasının bir örneği üzerinden liberalizmi "savunmaya girişiyor."

Bu gruptaki son yazı aynı zamanda kitabın bitiş yazısı olan Chandran Kukathas'ın 2003 yılında yayınlanan *Liberal Takımadaları: Bir Çeşitlilik ve Özgürlük Teorisi (The Liberal Archipelago: A Theory of Diversity and Freedom)* adlı kitabının "Liberal Takımadaları" başlığı ile yayınlanan son bölümünden oluşuyor. Kukathas çeşitlilik, çokkültürlülük ve hoşgörü meselelerinde yazan ve bu konulara getirdiği teorik perspektif ile son dönem teorisyenler arasında dikkat çeken bir yazar. Kukathas kendi tezinin temel perspektifini iki noktada izah ediyor. İlki "çeşitliliğin bastırılmadığı ve hâkim olduğu bir sosyal düzende en önemli şey, ona hâkim olan kurallar ve kurumların yapması gerekenin, insanların kendi ayrı yollarını izlemelerine izin vermek" ve ikincisi "siyaset felsefesinin ele alması gereken ana problemin adalet problemi olduğunu düşünmenin bir hata olduğu"dur. Kukathas'a göre liberal devleti kapsamlı bir iyi hayat anlayışı üzerine inşa etmek ve temel görevini adaleti yerine getirmek olarak ortaya koymak ahlâki ve kültürel çeşitlilik dünyasına uygun karşılığı sağlayamaz. Radikal bir hoşgörü anlayışını benimseyen Kukathas, geliştirmeye çalıştığı iyi toplum anlayışını adaletin bir araya getirdiği bir birlik olarak

değil, bir tür medeniliğin birarada tuttuğu gevşek bir birlikler ağı olarak ifade etmektedir. Kukathas'ın sözkonusu teorisiyle olabildiğince veya hakkını vererek "siyasî liberal" bir pozisyonda yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Burada bahsi geğen yazıların herbirinin liberalizmi tanımak, liberalizm üzerine düşünmek ve tartışmak isteyen kişilere çeşitli şekillerde fayda sağlayacağından eminim. Aynı minvalde olup bu derlemeye dâhil edilebileceği halde, henüz tercüme edilmediği için yayınlamadığımız hayli makale mevcut. Bu makaleler şimdilik onları Türkçe'ye kazandırmaya istekli ve gönüllü mtercimlerini beklemekteler. Diğer taraftan daha fazla sayıda telif makaleyi derlemeye alabilmek için liberalizm zerine Türkçe'de yapılmış çalışma ve yazıların daha da çeşitlenip çoğalmasını umut ediyoruz. Zaman içinde gelişip genişleyerek yoluna devam edecek olan *Liberalizm El Kitabı*'nı Türkiye'de liberalizmin hem akademik camiada hem de sosyal-siyasal alanda kuvvetlenmesi ve yerini pekiştirmesine katkı sağlaması dileğiyle okurunun takdirine sunuyoruz.

Cennet Uslu

Mayıs 2012

Liberalizm*

Friedrich August von Hayek

Tercüme: Ünsal Çetin

TAKDİM

1. Farklı Liberalizm Anlayışları

LİBERALİZM TERİMİ, ARTIK 19. YÜZYIL VE 20. YÜZYIL'IN başlangıç dönemleri süresince, başlangıçta kendisi tarafından belirtilen fikirlere doğrudan karşı çıkan fikirleri de içine alarak, yeni fikirlere açıklığın tanımlanmasının ötesinde çok az ortak noktası olan farklı anlamlarla kullanılmaktadır. Bu çalışmada üzerinde düşünülecek yegâne şey, söz konusu dönemde Batı ve Orta Avrupa'da, gelişmelere yol gösteren en etkili entelektüel güçlerden birisi olarak liberalizm adı altında işletilen politik idealerin bu ana akımıdır. Bununla birlikte, bu akım iki farklı kaynaktan ve bu kaynakların neden oldukları iki gelenekten türemiştir, ancak bu iki gelenek muhtelif seviyelerde birbirine karıştırılmış,

* 1973 yılında İtalyanca çevirisi ile Enciclopedia del Novicento tarafından yayınlandı. F. A. von Hayek'in *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas* isimli eserinin dokuzuncu bölümü olarak yeniden basıldı. Routledge & Keagan Paul, Londra and Henley. 1982 (1978), ss. 119-151.

sadece gergin bir ortaklıkla bir arada var olmuşlardır, ve eğer liberal akımın gelişimi anlaşılacak ise açık bir şekilde birbirinden ayırt edilmelidirler.

Bu geleneklerden “liberalizm” adından çok daha eski olanı klâsik ilkçağa kadar geriye uzanır ve İngiliz Whiglerinin politik doktrinleri olarak 17. Yüzyıl’ın sonları ve 18. Yüzyıl süresince modern şeklini almıştır. Bu gelenek 19. Yüzyıl Avrupa liberalizminin büyük kısmının takip ettiği politik kurumların modelini sağlamıştır. Mutlakiyetçiliğin, büyük ölçüde Britanya’da korunmuş, Orta Çağ’a özgü hürriyetlerin çoğunu tahrip ettiği Kıta Avrupası ülkelerinde özgürlük hareketine ilham veren ülke olan Büyük Britanya vatandaşları için bir “hukuk devleti”nin emniyet altına aldığı şey bireysel özgürlüktür. Bununla birlikte, bu kurumlar, Kıta Avrupası’nda Britanya’da hâkim evrimsel anlayışlardan oldukça farklı bir felsefi geleneğin, yani bütün toplumun aklın ilkelerine göre bilinçli bir şekilde yeniden inşa edilmesini isteyen rasyonalist ya da kurucu görüşün ışığı altında yorumlandılar. Bu yaklaşım herkesten çok Rene Descartes tarafından (ayrıca Thomas Hobbes tarafından Britanya’da) geliştirilen yeni bir rasyonalist felsefeden türedi ve 18. Yüzyıl’da Fransız Aydınlanması filozofları sayesinde azamî nüfuzuna ulaştı. Voltaire ve J. J. Rousseau Fransız Devrimi’nde doruğa ulaşan ve liberalizmin Kıta Avrupası veya kurucu tipinin kendisinden türediği entelektüel hareketin en etkili şahsiyetleriydiler. Bu akımın esası, genel bir akli tutum, rasyonel bir şekilde haklı çıkarılamayan bütün önyargı ve inançlardan azade olmak ve “rahiplerin ve kralların” otoritesinden kurtuluş için bir talep olarak Britanya geleneğinin aksine, çok fazla belirli bir politik doktrin değildi. Bu hareketin en iyi ifadesi muhtemelen B. de Spinoza’nın “O yalnızca aklın emirlerine göre yaşayan hür bir adamdır” şeklindeki ifadesidir.

19. Yüzyıl'da liberalizm diye adlandırılan şeyin belli başlı muhtevasını sağlayan düşüncenin bu iki farklı kolu düşünce, ifade ve basın hürriyeti gibi birkaç aslî ilke hakkında, muhafazakâr ve otoriteryen görüşlere karşı müşterek muhalefet yaratmak ve bu nedenle müşterek bir hareketin parçası olarak ortaya çıkmak için, yeterli seviyede uzlaşma içindeydiler. Liberalizm taraftarlarının çoğu aynı anda bireysel girişim özgürlüğüne ve bir nevi bütün insanların eşitliği fikrine inançlarını ikrar ederler ama daha yakın bir inceleme, anahtar terimler “özgürlük” ve “eşitlik” bir dereceye kadar farklı anlamlarla kullanıldığından, bu uzlaşmanın kısmen sadece lafzî olduğunu gösterir. Eski Britanya geleneği için her türlü keyfi zor kullanımına karşı yasal koruma anlamındaki bireysel özgürlük temel değer iken, Kıta Avrupası geleneğinde, her grubun kendi hükümet şekline dair self-determinasyon talebi en önemli yeri işgal etti. Bu, Kıta Avrupası akımının, Britanya tipi liberal geleneğin başlıca kaygısından farklı bir problem ile ilgilenen, demokrasi hareketi ile erken ortaklığına ve âdeta özdeşleşmesine yol açtı.

19. Yüzyıl'da liberalizm diye bilinen bu fikirler, biçimlenme dönemleri süresince, henüz bu isimle tanımlanmamıştı. “Liberal” sıfatı tedricen, Adam Smith “liberal eşitlik planı, özgürlük, ve adâlet” ifadelerini yazdığındaki gibi tesadüfi ibarelerde kullanıldığında, 18. Yüzyıl'ın son dönemlerinde politik anlamını üstlendi. Bununla birlikte, liberalizm bir politik hareketin ismi olarak ancak sonraki yüzyılın başlangıcında, önce 1812'de İspanyol Liberal Partisi'nce kullanıldığında ve kısa süre sonra Fransa'da parti ismi olarak kabul edildiğinde meydana çıkar. Britanya'da, Liberalizm terimi ancak Whigler ve Radikaller 1840'ların başlangıcından itibaren Liberal Parti adıyla bilinen tek bir partide birleştikten sonra bu suretle kullanılmaya başlandı. Radikaller Kıta Avrupası geleneği diye tanımladığımız akım tarafından büyük ölçüde esin-

lendirildiklerinden, azamî nüfuz dönemindeyken İngiliz Liberal Partisi dahi bahsedilen iki geleneğin bir birleşimine dayalıydı.

Bu vakıalar karşısında, “liberal” terimini münhasıran bu farklı geleneklerin her ikisi için de benimsemek yanıltıcı olacaktır. Bazen bu geleneklere, sırasıyla, “İngiliz”, “klâsik” veya “evrimci” ve “Kıta Avrupası” ya da “kurucu” tip akımlar şeklinde atıfta bulunmaktadır. Aşağıdaki tarihsel incelemede her iki tip üzerinde de durulacaktır, ancak sadece ilki belirli bir politik doktrin geliştirdiğinden, sonraki sistematik yorumlama ilki üzerine yoğunlaşmak zorunda kalacaktır.

Burada ifade edilmelidir ki, ABD, 19. Yüzyıl süresince Avrupa'nın büyük kısmına tesir eden, Avrupa'da milliyetçiliğin ve sosyalizmin daha genç hareketleri ile mücadele eden, ve 1870'lerde etkisinin doruğuna ulaşan, ve bundan sonra yavaşça gerileyen ama yine de 1914'e kadar kamu hayatı iklimini belirleyen akımla karşılaştırılabilir liberal bir akımı asla geliştirmede. Benzer bir hareketin ABD'de bulunmayış nedeni, esasen, Avrupa liberalizminin başlıca yüce gayelerinin ekseriyetle kuruluşundan itibaren Birleşik Devletler'in kurumlarında somutlaştırılmış ve kısmen de politik partilerin gelişiminin ideolojilere dayalı partilerin gelişimine elverişsiz yönde olmasıydı. Gerçekten de, son zamanlarda “liberal” terimi ABD'de Avrupa'da sosyalizm diye adlandırılan akımı tanımlamak için kullanılmakta iken, Avrupa'da şu an ve geçmişte de “liberal” terimiyle adlandırılan akım günümüzde ABD'de, bir miktar mazur görme ile, “muhafazakâr” olarak adlandırılmaktadır. Fakat Avrupa'da “liberal” unvanını kullanan politik partilerin hiçbirisinin artık 19. Yüzyıl liberal ilkelerine bağlı olmayışları da aynı şekilde doğrudur.